

Վանո Սիրադեղյան

Պարտուսի գերին

Եթե Հենդոն երկու տարի էլ նստի նույն դասարանում, համադասարանցիներին հորեղբայր կգա: Հիմա էլ գալիս է, բայց՝ կրտսեր հորեղբայր: Այնպես որ, պարտուսը Հենդոյից սարքել է վեցերորդու կենդանի հուշարձան:

Երբ ժողկրթաժնից գալիս են դասալսման, Հենդոյին քշում են դպրոցի այգի՝ ծառ էտելու, ձյուն կուտակելու, ոռոգելու... նայած քառորդին: Հենդոյի գոյությունը գաղտնիք չէ շրջկենտրոնի համար, բայց դպրոցի ղեկավարությունը տեսուչների հետ Հենդոյի հանդիպումը համարում է անցանկալի: Մի փոքրիկ դասասենյակում երկու անգործ մարդու գոյությունը չափից է ավելի: Եվ, իսկապես, դասարան մտած միամիտ մեկը առաջին պահի Հենդոյին դաս լսող կկարծի. նստում է վերջին նստարանին, պատուհանի մոտ, երեխաներից մի գլուխ բարձր ու ձանձրությամբ լի:

...Ահա թիթեռը վայրէջքի գնաց, և երփներանգ այդ շարժումը թարմություն էր ձանձրության գորշ ֆոնի վրա: Թիթեռը իջավ ծաղկաթերթի ուղիղ եզրին, թևերը ծալելու էր՝ թերթիկը հակվեց: Թիթեռը թևին տվեց ելավ, իջավ նորից, թերթիկը հակվեց, թիթեռը ելավ... Թիթեռի հիմար համառությունը Հենդոյին կալավ: Իսկ դասասենյակի պատուհանները գարնան դեմ փակ են: Ապակաց դեռ երևացող թիթեռի ջանքը թվաց անիրական: Ինչ որ իմաստ կար այդ խազի մեջ, որ չէր թափանցում ապակույց: Ուժեղ բուք մատով Հենդոն առանցքի վրա պտտեց փեղկի վրա ծռած տասանոց մեխը և (իհարկե, փեղկը լրիվ հագած չէր շրջանակին) չորս մատով քաշեց տակից: Անմեղ հայացքը գրատախտակին հառած՝ Հենդոն ուժ տվեց դաստակին (նա ուժեղ էր և դիմագծերը կարող էին

չմասնակցել մարմնի ջանքին), ու այն պահին, երբ անճոռնի փեղկը ճոռչալու էր, ազատ ձեռքով կավիճը պատլիկ մի կտոր շարտեց երկրորդ նստարանին նստած տղայի ծոծրակին: Անակնկալից տղան ճչաց, աղմուկով վեր թռավ տեղից... Այդ աղմուկի տակ Հենդոն լուսամուտի ծածկող փեղկը մյուսից անշատեց: Տղան, անշուշտ, զգաց Հենդոյի ուժը, բայց մեկ որ վեր էր թռել՝ կպավ ետևի նստածին: Հենդոն քիչ-քիչ բացում էր լուսամուտը: Նրա թոքերը թարմ օդի համին ընկան և Հենդոն ակամա չափը անցկացրեց: Ուսուցչուհին գրատախտակից շուտ եկել, սաստել էր դասարանը, բայց չէր կենտրոնանում, էլի ինչ-որ բան տեղը չէր: Մեկ էլ զգաց, որ դրսի շունչը խուժել է դասասենյակ:

Ծածկիր, այ տղա:

Հենդոն ծածկում է դժկամությամբ և երկու րոպե նստում է հուսահատ-զգաստ: Իսկ շրթունքները շարժվում են, հայացքը սահում է դասարանով մեկ: Հենդոն համրում է 22 համադասարանցիներին: Այդ կենտրոնացած տեսքով նա նման է արտեզրին կանգնած պատանի հորթարածի: Նա այս տարվա հորթերի հետ կգբաղվի այնքան ժամանակ, մինչև սրանք փոխադրվեն հաշորդ դասարան, հետո կընդունի հինգերորդից եկած կաթնակերներին:

Այսպես, Հենդոն, ծնողները, ուսուցիչները, ժողկրթբաժինը, լուսավորության մինիստրությունը վերջապես՝ սպասում են, որ Հենդոյի պարտադիր ուսուցման տարիքը անցնի: Իսկ մինչ այդ Հենդոն կնստի-կլսի չի լսի՝ կընդարմանա: Եթե եղանակը անձրևային է, գլուխը բռնոցքներին դրած ննջում է քնաբեր դասաժխտրի տակ (դիվոտում է միայն ուսուցչի գոռոցից), եթե արև է կամ պարզկա ցուրտ է, հինգ-տասը րոպեն մեկ ոտքի է կանգնում ճմլկտալու և գորեղ հողերը ճարճատում են... Կանայք ապշանքով կամ զգվանքով մտքներում հաշվում են հողերի համազարկը, տղամարդիկ պարզապես հրավիրում են դուրս: Հենդոն դռնից դուրս է գալիս, կանգնում է պատուհանի տակ և դա նշանակում է, որ ուսումնառությունն այսօր ավարտվեց, պայուսակը պիտի նետվի դուրս: Հորթերը իրար են անցնում: Թե՛ վախենում են ուսուցչի գայրալից ուշադրությունից, թե՛ ուրախ են, որ գործ բացվեց և պահը որսում, պայուսակը նետում են դուրս: Այդ պայուսակից երեք հատ լիներ, կարելի կլիներ .

«Պարտուսը Հայաստանում» թանգարանի հիմքը դնել: Հենդոն օդում չանչում է պայուսակը, ինչ մեջը մնաց՝ դրա տերն է և ծանրումեծ գնում է դպրոցի բակով:

Պայուսակը՝ երախը բաց, կախած ունի միջնամատի ծայրագույն հոդից, իբր՝ հետս է, բայց իմը չէ, իբր՝ զգվում ենք սատկած կատվից, բայց աղջիկ չենք, որ չկարենանք պոչը բռնած տանենք թաղենք... Վերջին հաշվով՝ կրում են մորս խաթեր:

Հենրիխ, եկ գրատախտակի մոտ:

Հագվադեպ կանչ է: Սա նշանակում է, որ հայկական դպրոցի ռուսերենի գերմանուհի ուսուցչուհին էլի տխուր է, ընկճվածությունից նրան գուցե Հենդոյի անբիծ ուղեղը հանի: Հենդոն ունի, լաքած տախտակ է, դու կավիճով վրան գրում անցնում ես առաջ, այնտեղ տառերը փոշիանում թափվում են ցած: Ոչ գիր, ոչ էլ միտք է հանդուրժում... Իսկ գուցե կավիճն է, պարզապես, հում կիր, որովհետև ահա Հենդոն տեղից ժպտալով եկավ կանգնեց և նրա ժպիտը բթամիտի չէ, այլ բացահայտ քամահրական: Նա այնպես վերջնական է արհամարհում գիտելիքը, ասես մի անգամ արդեն տիրապետել է:

Հենրիխ անունը Հենդոյի վրա մոգական ազդեցություն ունի, այլապես նա մեկ անգամ ասելով չէր գա կանգնի. կճմկտար, ձեռքը թափ կտար, չլսելու կտար... Բայց Հենրիխը նրան կտրում է դասարանից ու առանձնացնում մի բոլորովին ուրիշ, ոչ ամենքին հայտնի կողմից: Բացի այդ, սիրում է ուսուցչուհու առողջանությունը, թերաթուխ լավաշի գույնի մաշկը, աղջնակի քիթուբերանը, տիկնիկի ծամերի նման փափուկ ծամերը:

Հենրիխ, ասա բողերը:

Հաջա՞ն...

Բողերը, խնտրեն:

Դասարանը թամաշի ակնկալիքով սսկվում է: Հենդոն իբր մտասուզվեց: Ձախ ձեռը կանթեց գոտկատեղին, աջ ափը խփեց ճակատին ու այդպես պահեց: Գործողությունը լրիվացնելու համար մնում էր ափը զգույշ շուռ տար, տեսներ ճանճին կալավ թե չէ: Ուսուցչուհին մտացրիվ նայում է նրան և Հենդոն դասարանին նայելու փոխարեն նայում է առաստաղին: Առաստաղին նայելով՝

գուցե թե մի բան սովորես եկեղեցում, բայց Հենդոյի կանգնած տեղից հարյուր կիլոմետր շառավղով չկա մի եկեղեցի, նույնիսկ հասարակ մատուռ չկա, որի որմին հայերեն մի տառ մնացած լինի: Ինչը չեն ավերել թշնամիները, խնամքով քերել են «բարեկամները»:

Դասարանից մի օգնական շշուկ է գալիս, որից Հենդոն մի բառ է որսում .

Սրեղնի, ու շիտակ նայում է ուսուցչուհուն:

Ետո՞...

Սրեղնիիիի...

Նու չտո՛ւ սրեղնի, ջղայնությունը սիրում է ջղային լեզու:

Սրեղնի Ագիա...

Վա՛խ, նվաղեց դասարանի գերագանցիկը և դասարանը ձեռից գնաց: Ինքնատիրապետման ջանքից ուսուցչուհու բերանը ծամածռվեց, դեմքը կարմրեց, պարանոցի երակները ուռան ու... նա էլ պայթեց: Դասարանը կապը կտրեց: Խռիտում են, վրնջում են, թառաշում են, դոփդոփում են, գալարվում են, առիթ էր եկել՝ մեկը հասցրեց մյուսի ծոծրակին, մեկը կողքինի թանաքամանի մեջ գրպանից հանած ավազ լցրեց, ոտքի վրա հռիտացողի տակը ինչ-որ սուր բան դրին, սա նստեց ու ոռնոցով թռավ, իսկ ուսուցչուհու ծիծաղը վերածվել էր հիստերիայի:

Նստե՞մ, անմեղ հարցրեց Հենդոն:

Չասացին՝ նստի: Հենդոն նստելուց կշտացած էր ու այնքան էլ դեմ չէր կանգնելուն, բայց դասարանը ձեռից գնում էր: Եվ Հենդոյի դեմքը խոժոռվեց: Հետո սպառնաց՝ ավիի կողով կոկորդը սղոցելով: Նրա վիզը կտրելու բան էր և այդ շարժումը տպավորություն թողեց:

Դասարանը տաշտը լցրած ջրի նման ճողփալով հանդարտվում էր:

Օ՛յ, նե մադու, ուսուցչուհին վերագտել էր խոսելու ընդունակությունը:

Ուրեմն նրան դաս են հարցնում՝ խնդալով լիցքաթափվելու, բռռալով հանդարտվելու կամ դասաժամը ձգելու համար և ապերախսներից մեկնումեկի մտքով չի անցնում հատուցել գոնե «միջակով»: Քառորդը փակվում է, և դասղեկը անարտահայտիչ կարդում է .

Սեյրանյան Հենրիկ . հայոց լեզու՝ երկու, հայ գրականություն՝ երկու, հանրահաշիվ՝ երկու... աշխարհագրություն՝ երկու... վարք՝ երկու...

Տանը նույն ոգով կարդում է հայրը, և մայրը արձագանքում է ամեն առարկային .

Երկրաչափություն՝ երկու...

Վա՛շ:

Պատմություն...

Վա՛խ:

Ռուսաց լեզու...

Վա՛շ, անլեզու տղես:

Բուսաբանություն...

Վա՛խ, բանվոր տղես:

Անգլերեն...

Վա՛շ, ռանչպար տղես...

Աշխատանք՝ հինգ:

Ա՛խ, մեռնեմ տուն պահող տղիս:

Հենդոն իրոք ոսկի ձեռքեր ունի: Անհնար է մարգելով ու վարժելով այդպիսի ձեռքեր ունենալ, անհնար է նման ձեռք ստանալ որևէ եղանակով, դա, ոսկու նման, պիտի լինի ու գտնվի բնության մեջ:

Հենդոյին տեսնել է պետք փայտի գործ անելիս: Իր գնդիկ մատներով մանր-մանր, ճշգրիտ, կլանված աշխատում է դպրոցի արհեստանոցում, և փայտերը կցնցելով զանգին սպասող ու իր դանդաղ կոտորյունը ծաղրող փինաչիներին մի պատասխան ունի .

Իմս մեկ է, հըմը բեկ է:

Ջգում ես, որ մարդը հյուսն է ծնվել, որ փայտի զգացողությունը հետո է աշխարհ բերել:

Հենդոն շինում է աթոռը և փորձել-ցուցադրելու մի եղանակ ունի, աթոռը դնում է հատակին, ինքը դազգահից ցատկում է վրան: Եվ միայն հատակի տախտակներն են իրար գալիս: Իսկ իր գնահատանքին ներկայացրած աթոռները փորձարկում է անհամեմատ ներողամիտ՝ բռնցքով իջնում է նստատեղին դիմացավ՝ լավ, չդիմացավ՝ սարքի նորից:

Ժամանակը եկավ և Հենդոյի կարիքը զգացին: Դպրոցի կահույքը շերտ-շերտ ներկի տակ փտել էր: Մատակարարները առաջարկել էին՝ կամ-երրորդով պատրաստի գույք, կամ լրիվի հաշվով՝ փայտանյութ: Անտառից հեռու, աչքերից հեռու տեղ՝ ամենքն էլ փայտեղենի կարիք ունեին ու որոշվեց՝ տախտակ ու գերան: Կկցնցեն ներքին ուժերով: Իհարկե, նկատի ունեին նաև Հենդոյին: Հենդոն ոգևորությամբ հանձն առավ դասասենյակում արվելիք գործը: Դասերից հետո մնում, աշխատում էր: Եվ ամեն առավոտ կաթնակերներից մեկը իր ճոճվող նստարանի կայունությունը զգալով, իր փեղկի բացվել-փակվելը տեսնելով՝ դժժում էին հրճվանքից: Հենդոյի համար այդ անասնական հրճվանքն էլ մեծ պարգև էր, բայց գործի դիմաց, համենայն դեպս, նստարանի տիրոջ ճակատին մի կենտ կտոց էր տրաքացնում:

Որ ձրիակերությունից հանկարծ չուռեք, բացատրում էր:

Այդ չարաքաաստիկ քառորդը արագ անցավ: Դասղեկը ըստ ցուցակի կարդաց
Հենդոյի անունը: Հենդոն, կիսանստած, խուլ ականջ էր դնում միապաղաղ
«երկու»-ներին, մեկ էլ...

Ի՞նչ, հարցրեց Հենդոն:

Աշխատանք՝ երկու, մեքենայորեն կարդաց դասղեկը:

Ո՞նց թե, չհասկացավ Հենդոն:

Դասղեկը բարձրացրեց գլուխը, հետո նայեց թերթիկին, կասկածեց, բայց
սաստող ձայնով կրկնեց՝

Երկու: Դասարանը ապշած էր:

Հա-ա՛, անարդարությունը Հենդոյին թաղել էր: Ուրեմն՝ երկու...~ Եվ
անդյուրաշարժ, բարեհոգի, ժպտերես Հենդոն այլայլված դուրս թռավ տեղից՝
ձեռքի հետ փեղկը պոկելով, հեսա մյուս ձեռքով պոկեց մյուս փեղկը, միասին
խփեց հատակին, առեք ձեզ՝ երկու, առաջ գնաց, աքացիով տեղահան արեց
երկու նստարան (երեխաները ճղճղացին), երկու շարքի փեղկերը պոկոտելով
գնաց դեպի ուսուցչուհին, ուսուցչուհին վեր թռավ տեղից: Հենդոն իր նորոգած
աթոռը փշրեց հատակին, առեք ձեզ՝ երկու, նայեց շուրջը՝ ջարդելու էլի բաներ
կային, բայց արհամարհական ձեռքը թափ տվեց, դռան մոտ էր, բայց իր
արարքին վճռական իմաստ տալու համար գնաց դեպի լուսամուտը, մի վերջին
անգամ կտացրեց դասարանի գերազանցիկի շեկիկ գլխին ու դուրս թռավ
պատուհանից: Պայուսակը նրա ետևից նետող չեղավ: Նա չսպասեց էլ: